

اوضاع اجتماعی ایران باستان

درس ۲۱

استفاده از آینه و شمعدان در مراسم ازدواج یکی از رسوم به جامانده از ایران باستان است. در آن دوره در مراسم ازدواج از آینه به عنوان نماد راستی و صداقت در زندگی مشترک استفاده می کردند.

به طور کلی، از اوضاع و احوال مردم ایران باستان شواهد و مدارک اندکی به جای مانده است. با این حال مورخان توانسته اند با بررسی همین آثار به جامانده تاحدودی به اوضاع اجتماعی آن دوره پی ببرند.

در ایران باستان چه چیزی هسته اولیه خانواده را تشکیل می داد؟

خانواده

در ایران باستان خانواده، هسته اولیه جامعه را تشکیل می داد. ازدواج در نزد

ازدواج در نزد ایرانیان باستان چه اهمیتی داشت؟

ایرانیان یک تکلیف دینی و پیمان مقدس بود. به همین دلیل اگر کسی عمداً از ازدواج

سرباز می زد، گناهکار شمرده می شد. همچنین مردان، زمانی می توانستند مقام و منصبی

در ایران باستان چه کسی سرپرست خانواده بود و چه وظایفی داشت؟

بگیرند که همسر داشته باشند. در ایران باستان، پدر به عنوان سرپرست خانواده نقش

مهمی داشت و اجرای مراسم مذهبی و حفظ امنیت خانواده برعهده او بود.

ازدواج در ایران باستان چگونه بود؟

ازدواج معمولاً خویشاوندی و درون گروهی بود؛ یعنی اغلب سعی می کردند با افرادی از دودمان* خود ازدواج کنند تا با آنها

هم خون باشند و خصوصیات آن دودمان را حفظ کنند.

آیا ایرانیان باستان برای فرزند پسر ارزش خاصی قائل بودند؟

ایرانیان باستان برای اولاد پسر ارزش خاصی قائل بودند. این موضوع به خصوص برای شاهان و درباریان که سلطنت موروثی

داشتند، اهمیت زیادی داشت. در آن دوره چند همسری نیز وجود داشت و افراد توانگر و ثروتمند چند زن داشتند.

در ایران باستان، خانواده ها بیشتر مواد مورد نیاز خود چون خوراک و پوشاک و ابزار را خودشان در خانه تولید می کردند. زنان

در کنار مردان به نخ رسی، پارچه بافی، قالی بافی و مشارکت در کشاورزی می پرداختند.

خانواده ها در ایران باستان چه اصولی را به فرزندان آموزش می دادند؟

خانواده ها همچنین مرکز تربیت و آموزش بودند و اصول و ارزش های اخلاقی چون راستگویی، امانت داری، میهن دوستی و

وفای به عهد و پیمان را به اعضای خانواده خود می آموختند. پدران، شغل خود را به پسران یاد می دادند همچنان که مادران به عنوان

کدبانوی خانواده، رسوم خانه داری را به دختران آموزش می دادند.

فعالیت

۱- متن را بخوانید. همفکری کنید و چند شبهات خانواده امروزی را با خانواده ایران باستان پیدا و بیان کنید.

زندگی روستایی و شهری در دوره ایران باستان بیشتر مردم در کجا زندگی می کردند وجه شغلی داشتند؟

در دوره ایران باستان، اغلب مردم در روستاها زندگی می کردند و کشاورزان بیشترین جمعیت آن زمان را تشکیل می دادند. البته تعدادی قبایل نیز در گوشه و کنار سرزمین ما زندگی می کردند. تا قبل از سلسله ساسانیان، شهرهایی در قلمرو ایران ساخته شدند، اما **در کدام دوره ایران باستان شهرهای زیادی بنا شد؟** تعدادشان زیاد نبود. این شهرها بیشتر محل زندگی شاهان و مأموران حکومت بود. در دوره ساسانیان، فرمانروایان شهرهای زیادی بنا کردند و جمعیت شهری به طور چشمگیری افزایش یافت. **در شهرهای ایران باستان کدام گروه ها زندگی می کردند؟** در این شهرها علاوه بر مأموران حکومتی، صنعتگران، بازرگانان و پیشه‌وران نیز زندگی می کردند.

بقایای شهر بیشاپور در نزدیکی کازرون، استان فارس

فعالیت

۲- کاربرگه شماره (۱۹) شهرهای ایران باستان را کامل کنید.

بر عهده دانش آموز

نابرابری اجتماعی

در گذشته‌های دور اغلب جوامع و تمدن‌های باستانی، نظام طبقاتی داشتند. در فصل قبل خواندید که پس از یک‌جانشینی، تقسیم کار اجتماعی پدید آمد و افراد در گروه‌های مختلف شغلی دسته‌بندی

شده بودند. **چرا در جامعه ایران باستان به تدریج اختلافات طبقاتی بوجود آمد؟** با تشکیل امپراتوری‌های بزرگ و تمرکز

قدرت و ثروت در دست شاهان و شاهزادگان و سایر مقام‌های حکومتی، به تدریج اختلاف طبقاتی در جامعه به وجود آمد و طبقات اجتماعی امتیازات و

حقوق متفاوتی به دست آوردند. **در کدام دوره ایران باستان بی‌عدالتی و اختلافات طبقاتی به اوج رسید؟** بی‌عدالتی و اختلافات طبقاتی در دوره

ساسانیان به اوج رسید و جامعه طبقاتی این دوره

بسیار تبعض‌آمیز بود. به طور کلی جامعه به دو طبقه جامعه ایران باستان به چند طبقه تقسیم می‌شد توضیح دهید.

بزرگان و عامه مردم تقسیم می‌شد:

۱- شاه و شاهزادگان، موبدان زرتشتی،

فرماندهان نظامی و دبیران به عنوان اشراف و بزرگان

شناخته می‌شدند.

۲- پیشه‌وران، بازرگانان و کشاورزان و دامداران نیز عامه مردم محسوب می‌شدند.

در این جامعه، از عدالت خبری نبود و اشراف و بزرگان از حقوق و امتیازات زیادی برخوردار بودند. آنها زمین‌ها و ثروت‌های فراوان

داشتند اما از پرداختن مالیات معاف بودند. از حق تحصیل و آموزش برخوردار بودند و خود را صاحب جان و مال مردم می‌دانستند.

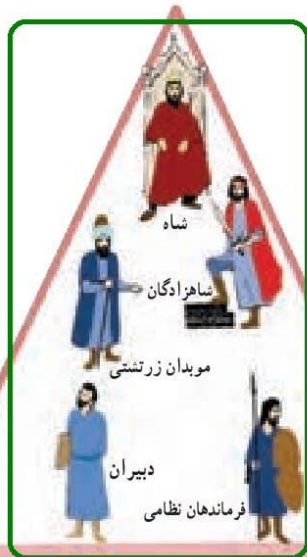
کشاورزان با آنکه اکثریت جامعه را تشکیل می‌دادند و فعالیت اقتصادی مهم بر دوش آنها بود، از بسیاری از حقوق اجتماعی

محروم بودند. شرایط تحصیل برای عامه مردم سخت و کسوار بود. بار سنگین مالیات بر دوش آنها بود و در جنگ‌ها، سپاه پیاده نظام را

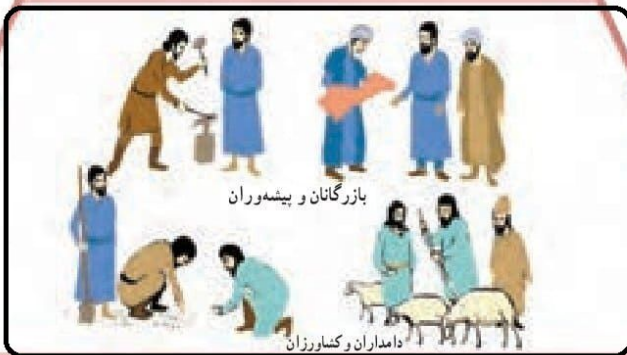
تشکیل می‌دادند. اگر کسی از جنگ فرار می‌کرد به شدت مجازات می‌شد.

در این دوره، موبدان زرتشتی که خود جزء طبقه بزرگان بودند از این اختلاف طبقاتی حمایت می‌کردند و در دستگاه حکومتی

در ایران باستان کدام گروه از اختلافات طبقاتی حمایت می‌کرد؟

بزرگان

عامه مردم

در جامعه طبقاتی رفتن از طبقه ای به طبقه دیگر چگونه بود؟

نفوذ زیادی داشتند. در جامعه طبقاتی، رفتن از طبقه ای به طبقه دیگر بسیار سخت و تقریباً ناممکن بود؛ یعنی فرزند کشاورز می بایستی تا ابد کشاورز بماند. همچنان که اشراف زادگان همیشه در گروه اشراف می ماندند. افراد از طبقه محروم نمی توانستند با بزرگان ازدواج کنند. لباس و مسکن طبقات نیز متفاوت بود. در شهرها بیشه‌وران و کشاورزان نمی توانستند در محله خاص بزرگان سکونت کنند و به ناچار در حومه* شهرها ساکن می شدند. در دوره ساسانی طبقات مختلف حتی آتشکده* های جداگانه ای داشتند؟ این وضع طبقاتی بر روابط، آداب و معاشرت مردم نیز تأثیر گذاشته بود. در چنین شرایطی بود که مردم سخت کوشی و حق طلب ایران، از دین اسلام استقبال کردند و مسلمان شدند، زیرا در این دین انسان‌ها در برابر خدا با هم برابرند و تنها کسانی که درستکار هستند و تقوای بیشتری دارند، نزد خدا گرامی تر هستند.

نقش برجسته کَرْتیر، موبد معروف دوره ساسانی در نقش رجب (استان فارس)

بقایای آتشکده بازه هور، راه مشهد به تربت حیدریه، از آتشکده های دوره ساسانیان.

هرودوت در مورد آداب معاشرت ایرانیان باستان چه نوشته است؟

هرودوت تاریخ نویس یونانی نوشته است: ایرانی‌ها وقتی در کوچه به هم می رسیدند روبوسی می کردند و اگر با

یکدیگر تفاوت طبقاتی داشتند افراد عامی می بایستی در برابر اشراف و بزرگان زانو می زدند.

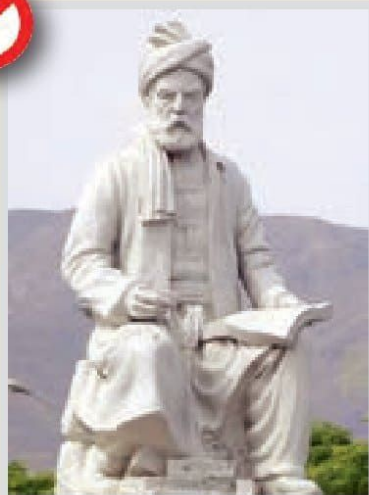

در دوره ایران باستان شاهان چگونه زندگی می کردند؟

در دوره ایران باستان، شاهان و شاهزادگان زندگی بسیار پرتجملی داشتند و در کاخ‌ها به خوشگذرانی می پرداختند. برای مثال خسرو پرویز تاجی داشت که مقدار زیادی طلای خالص در آن به کار برده شده بود و مرواریدهای آن به اندازه تخم گنجشک بودند. در آن دوره، تاج سنگین را از سقف آویزان می کردند و شاه زیر آن می نشست. خسرو پرویز شطرنجی داشت که مهره‌های آن از یاقوت و زمرد بود و بر تختی می نشست که از عاج فیل درست شده و نرده‌های آن از طلا و نقره بود.

آیا می‌دانید شاهنامه فردوسی یکی از منابعی است که مورخان برای پی بردن به اوضاع و احوال مردم دوره ایران باستان، از آن

استفاده می‌کنند؟

حکایت خسرو انوشیروان و مرد کفشگر در شاهنامه، نکته‌های جالب و خواندنی را درباره اوضاع اجتماعی دوره ساسانی به ما می‌آموزد. بر پایه این حکایت، در جریان یکی از لشکرکشی‌هایی که سپاه ایران به مقابله با سپاه روم رفته بود، بر اثر طولانی شدن جنگ، خزانه خالی و تدارکات تمام شد. به پیشنهاد بوذرجمهر وزیر انوشیروان، شاه موافقت کرد که از بازرگانان شهر نزدیک، پول قرض کنند. یکی از بازرگانان که کفش فروش بود، پذیرفت به لشکر کمک کند اما در مقابل تقاضایی نیز از شاه داشت و به فرستاده بوذرجمهر گفت:

بدو گفت کفشگر کیای خوب چهر نرنجی بگویی به بوذرجمهر
 که در آن زمانه مرا کودکی است که بازار او بر دلم خوار نیست
 بگویی مگر شهریار جهان مرا شاد گرداند آندر نهان
 یکی پور دارم رشید به جای به فرهنگ جوید همی رهنمای
 فرستاده گفت این ندارم برنج که کوتاه کردی مرا راه گنج
 اگر شاه باشد بدین دست‌گیر که این پاک فرزند گردد دبیر
 به یزدان بخواهد همی جان شاه که جاوید بادا سزاوار گاه
 اما وقتی بیغام به شاه رسید پاسخ داد:

بدو شاه گفت ای خردمند مرد چرا دیو چشم تو را خیره کرد
 برو همچنان بازگردان شتر مبادا آزو سیم خواهی و دُر
 چو بازرگان بچه، گردد دبیر هنرمند و با دانش و یادگیر
 به ما بر، پس از مرگ نفرین بود چو آیین این روزگار این بود
 فرستاده برگشت و شد با درم دل کفشگر گشت پر درد و غم

واژه‌ها:

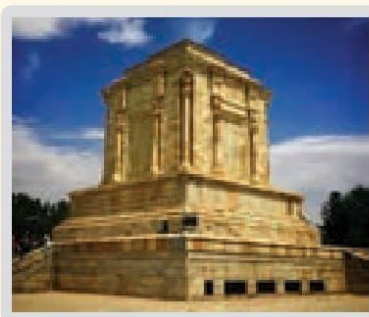
بازار = رونق و شکوه، مایه عظمت

دیو = اهریمن

بازارگان بچه = فرزند بازرگان

پور = پسر

شد با درم = پول را برگرداند

آرامگاه فردوسی، خراسان رضوی

فعالیت

- ۳- با کمک معلم اشعار بالا را بخوانید و بگویید: الف) کفشگر چه تقاضایی از شاه داشت؟ ب) شاه در پاسخ چه گفت؟ ج) از خواندن این حکایت به چه نکاتی در زندگی اجتماعی دوره ایران باستان پی می‌برید؟ د) وجود نظام طبقاتی، منع تحصیل برای برخی طبقات اجتماعی
 - ۴- از نظر دین اسلام مردم برای باسواد شدن و تحصیل از چه حقوقی برخوردارند؟ حق برخورداری از سواد و تحصیل در ایران اسلامی را با دوران باستان مقایسه کنید. از حقوق برابر و یکسان برخوردارند بدون توجه به طبقه، رنگ، نژاد و...
- در گذشته فقط طبقه بزرگان حق تحصیل و باسواد شدن داشتند اما امروزه برای همه مردم این حق وجود دارد.